

**מדיניות ממשלתית בנושא החינוך לגיל הרך
בישראל: הצעת מודל ליישום**

**חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור
לפילוסופיה"**

מאת

דורית שטרית

בית הספר לחינוך

הוגש לסנט של אוניברסיטת בר אילן

אייר,

רמת גן

תשע"ה

תקציר

המדיניות הממשלתית בישראל הנוגעת לתינוקות ולפעוטות אינה עקבית שכן קיימים בה פיצול, חוסר תיאום ומאבקי שליטה בין הגופים השונים הקובעים את זמינותם ואת איכותם של שירותים ומסגרות לגיל הרך. גם משך חופשת הלידה להורים קצר יחסית ואינו מותאם דיו לשלבי התפתחות ילדיהם. לפיכך תינוקות רבים שוהים במסגרות חוץ ביתיות, כדוגמת מעונות או משפחתונים, עוד לפני גיל שנה. במחקרים נמצא כי מדיניות חינוכית בה נקבעים סטנדרטים מבניים-ארגוניים המבטיחים איכות חינוך וטיפול במסגרות לגיל הרך, תורמת תרומה חיובית לקשר שבין המטפלת לפעוטות, לחוויות שלהם במסגרות ולהתפתחותם הרגשית, החברתית והקוגניטיבית.

חלק גדול מן המסגרות החוץ ביתיות משתייך לשוק הפרטי ואינו מפקח על ידי המדינה. אולם גם בחלק מהמסגרות המורשות מטעם המדינה, הסטנדרטים הקיימים אינם תואמים את הסטנדרטים המומלצים בעולם וקיימים ליקויים באיכותם. במחקרים נמצא כי הדבר עלול לגרום לקשיי התפתחות בקרב פעוטות ולהשלכות שליליות על עתידם כבוגרים.

לנוכח האמור לעיל, הוצבה במחקר הנוכחי מטרה מרכזית: בדיקת מודל המציע מדיניות יעילה וראויה לחינוך פעוטות (גילאי שנה עד שלוש שנים) במשפחתונים ובמעונות במדינת ישראל, כאשר המודל הנבדק עונה על צרכים רגשיים, חברתיים וקוגניטיביים של פעוטות.

לפיכך נבנה מודל הבוחן את הקשרים שבין משתנים בלתי תלויים (גיל הפעוט, תדירות הפיקוח, היחס המספרי של מטפלת-פעוט, גודל הקבוצה, השכלת המטפלת, הכשרת המטפלת והתכנית החינוכית) לבין משתנים תלויים המתייחסים להסתגלות רגשית, הסתגלות חברתית והסתגלות קוגניטיבית של הפעוטות למסגרת החינוכית, זאת באמצעות משתנים מתווכים המתייחסים להשקעה רגשית, השקעה חברתית והשקעה קוגניטיבית של המטפלת בפעוטות.

שוער שיימצאו הבדלים בין משפחתונים למעונות ביחס למשתנים המתווכים והתלויים. כמו כן, שוער שיימצאו קשרים בין המשתנים הבלתי תלויים לבין המשתנים התלויים באמצעות המשתנים המתווכים.

המסגרת התאורטית של המחקר התבססה על שילוב בין תאוריות מתחומי חינוך, פסיכולוגיה, ארגון, מינהל וכלכלה. לפיכך הוצגה "תאוריית ההתקשרות" של בולבי (Bowlby) המעמידה את הקשר אם-תינוק כקשר אנושי משמעותי המניע את התפתחות הפעוט. לכך התווספה תיאורית "כושר ההשתנות האנושית" של פוירשטיין המתקשרת ל"למידה המתווכת" ותומכת בלמידה המתרחשת באמצעות אדם מבוגר המתווך בין הגירויים בסביבה לבין הפעוט. במחקר הוצג גם המודל המערכת-אקולוגי של ברונפנברנר (Bronfenbrenner) וכן היתה התייחסות לעבודותיו של פיאנטה (Pianta) הבוחנות את השפעת יחסיהם של מבוגרים על התפתחותם של פעוטות לאורך זמן. להיבטים הפסיכו-פדגוגיים התווספו תאוריות ארגוניות וכלכליות, לדוגמה תאוריית ה"הון האנושי" של אדם סמית (Adam Smith). לצד אלו נבחנו מדיניות חינוך בגיל הרך הקיימת בישראל וכן נבדקו המשתנים המבניים גם בחלק ממדינות ה-OECD.

במחקר השתתפו 199 מטפלות ו-54 רכזות העובדות במשפחתונים ובמעונות של החברה למתנ"סים ב-58 ישובים יהודים בישראל. המשתתפות ענו על 413 שאלונים. בנוסף, נבדקו 1,329

פעוטות השהים במסגרות אלו. תחילה השיבו הרכזות והמטפלות, כל אחת בנפרד, על שאלות רקע בשאלון ועל שאלות המתייחסות להיבטים מבניים וארגוניים במסגרת החינוכית. לאחר מכן השיבו הרכזות על שאלות המתייחסות להתנהגות המטפלות במסגרות. בהמשך השיבו המטפלות על שאלות הנוגעות לעצמן ולפעוטות שבאחריותן. בנוסף לכך נערכו תצפיות וריאיונות ב-17 מסגרות אשר תמכו לרוב בממצאי המתודה הכמותית.

מבדיקת ההבדלים שבין משפחתונים למעונות עולה שהשקעתן הרגשית והחברתית של המטפלות במעונות גבוהה מזו של המטפלות במשפחתונים. אולם, ההסתגלות של הפעוטות בשני סוגי המסגרות דומה. לפיכך המשפחתונים נמצאו כמסגרת חשובה אותה מומלץ לחזק במסגרת מדיניות ממשלתית, באופן דומה למעונות.

במשפחתונים ובמעונות נמצא שטיפול בפעוטות צעירים וקיומה של תכנית חינוכית בנויה ומסודרת היטב, מובילים להסתגלות גבוהה יותר של פעוטות. מצד שני נמצא שהשכלה גבוהה של המטפלת מובילה להסתגלות נמוכה יותר של פעוטות בשני סוגי המסגרות.

במשפחתונים נמצא כי חשוב להקפיד על גודל קבוצה קטן, אולם חיזוק הכשרת המטפלת ותגבור תדירות הפיקוח מובילים להסתגלות רגשית נמוכה יותר של הפעוטות.

במעונות נמצא שחשוב לערוך פיקוח המתקיים באופן תדיר, לשמור על יחס מספרי נמוך של מטפלת-פעוט המסייע בעיקר בהסתגלות החברתית של הפעוטות, ולחזק את הכשרת המטפלת.

ממצאים אלו נידונו בהרחבה בפרק הדיון והוצגו השלכותיו התאורטיות, המתודולוגיות והיישומיות של המחקר המתייחסות בעיקרן לתרומתו לגיבוש מדיניות מוסדרת ואיכותית לגיל הרך במדינת ישראל.